

ÇEVİRİNİN TEMEL NİTELİKLERİ BAĞLAMINDA KUR'AN ÇEVİRİSİNDE YÖNTEM SORUNU ÜZERİNE *

Ömer BAŞKAN **

Özet

Çevirinin Temel Nitelikleri Bağlamında Kur'an Çevirisinde Yöntem Sorunu Üzerine

Çeviri kavramının, özellikle de dili amaç edinmiş edebî metinler bağlamında ne derece mümkün bir aktarımı ifade ettiği hususu önemli bir tartışma konusudur. Kur'an'ın; Müslüman kültürünün asli ögesi olması bir tarafa, Arap dili ve edebiyatı açısından bir zirveyi teşkil ettiği gerçeği ise reddedilemez bir olgudur. Bu ana belirlemeler çerçevesinde Kur'an çevirisindeki yöneme temel oluşturması düşünülen ön belirlemelerin tartışılacağı bu makalede, hem çevirmeni, hem de çeviri okuyucusunu sınırlandırması gereken temel ilkelerin tespiti ana konuyu teşkil edecektir.

Anahtar kelimeler: Kur'an, Kur'an Çevirisi, Yöntem, Yöntem Sorunu.

Abstract

On The Problem of Methodology in The Qur'an Translations in The Context of The Fundamental Characteristics of Translation

It is an important discussion that whether it can be possible to translate adequately a text in an other language, especially if it is a literary characteristics. The fact that Qur'an is the most important fundamental element of Islam. Moreover it is an unrejectable fact that the Qur'an is the peak point of Arabic language and literature. In the view of these basic ideas, in this article firstly, we discuss the main axioms of supposed methods of the Qur'an translations, then we determine the major principles which must be limited both translator and reader.

Key words: The Qur'an, Translation of The Qur'an, The Method Question.

---

* Bu makale daha önce tarafımızdan Kırgızca olarak yayınlanmış, Ömer Başkan, "Kotorünün Negizgi Özgöyölyüktörü Tûrasında Kurandı Kotorûdağı Usul Cönündö", Teologiya Fakültesinin İlimî Curnalı, 6-Calbı, 65-73, Oş (Kırgızistan), 2004." künyeli çalışmanın genişletilmek suretiyle Türkçe olarak yeniden kaleme alınmış biçimidir.

** Dr., Hitit Ü. İlahiyat Fakültesi

Giriş

Bilimsel açıdan çeviri olgusunu analiz eden bir bakış çerçevesinde,¹ sadece bir dilin diğer bir dile değil; bir kültürün diğer bir kültüre, hatta bir dünya görüşünün diğer bir dünya görüşüne aktarımını işaret eden çeviri kavramının,² özellikle de mesajını vermede dili amaç edinmiş, başka bir ifadeyle üslûbu önceleleyen edebî metinler bağlamında ne derece mümkün bir eş değerliliği sağlayabileceği hususu önemli bir tartışma konusudur. Bu önemli sorunun; en azından dünyanın on dört asırlık tarihine mal olmuş Müslüman kültürünün kurucu metni olan Kur'an'ın başka bir dile lafız-mana bütünlüğüne eşdeğer bir çevirisinin yapılabilmesinin imkanı temelinde tartışılacağı bu makalede, hem çevirmeni hem de çeviri okuyucusunu sınırlandırması gerektiği düşünülen bir takım temel ilkelerin tespiti ana konuyu teşkil edecektir.

Binaenaleyh makale, genel anlamda çevirinin nasıl bir süreç olduğuna ilişkin çeviri bilimcilerin daha önceden ulaştıkları sonuçlar temelinde, özellikle Türkçeye kazandırılmış Kur'an çevirilerinin sağladığı materyalin/malzemenin genel anlamda eleştirisinin sonuçlarından hareketle³ Kur'an çevirilerinin yapılması ve okunması sürecinde -en azından- farkında olunması gerektiği öngörülen bir takım belirlemeleri ele alacaktır.⁴ Bu sınırlamadan da anlaşılacağı üzere hadd-i zâtında modern bir mesele olan, Kur'an'ın farklı bir dile çevirisi prob-

- 1 Çeviribilim terimindeki bilim kavramı üzerinden sürdürülen tartışmalara binaen çeviribilim kavramı yerine çeviriye bilimsel yaklaşımı önceleleyen tutum ve bu tutumun temellendirilmesi için bk. Turgay Kurultay, "Çeviriye Bilimsel Bakış ve Türkiye'deki Gelişmeler", *Litera: Batı Edebiyatları Dergisi*, İstanbul 2000, Özel Sayı, c. 14, ss. 79-84.
- 2 Benzer bir açılım için bk. Şerife Yıldız, "Çeviride Eşdeğerlik ve Çeviri Kuramları Bağlamında Karşılaştırmalı Bir Çalışma", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sayı: 12, Konuya 2004, s. 376; Mine Yazıcı, *Çeviribilimin Temel Kavram ve Kuramları*, Multilingual Yay., İstanbul 2005, ss. 15-16; Konu bağlamında kapsamlı bir değerlendirme için ayrıca bk. Özlem Berk, *Kuramlar Işığında Açıklamalı Çeviribilim Terimcesi*, Multilingual Yay., İstanbul 2005, s. 17 vd.
- 3 Bu bağlamda tespit edilen belirgin yöntem sorununun daha geniş ölçekte tespiti ve temellendirmesi için bk. Salih Akdemir, *Cumhuriyet Dönemi Kur'an Tercümeleleri (Eleştirel Bir Yaklaşım)*, Akid Yay., Ankara 1989, s. 42 vd.; Hidayet, Aydar, *Kur'an'ı Kerim'in Tercümesi Meselesi*, Bileşik Yay., İstanbul 1998; Halil Altuntaş, *Kur'an'ın Tercümesi ve Tercüme İle Namaz*, TDV Yay., Ankara 1998, s. 58 vd.; Turan Koç, "Çeviri ve Kur'an'ın Türkçe Çevirileri", *II. Kur'an Sempozyumu*, Bilgi Vakfı Yay., Ankara 1995, s. 243 vd.; Ömer Özsoy, "Çeviri Kuramı Açısından Kur'an Çevirisi", *II. Kur'an Sempozyumu*, Bilgi Vakfı Yay., Ankara 1995, s. 260 vd.; Düccane Cündioğlu, "Türkçe Kur'an Çevirileri ve Yöntem Sorunu", *II. Kur'an Sempozyumu*, Bilgi Vakfı Yay., Ankara 1995, s. 158 vd.; Halil Hacımüftüoğlu, *Kuran Tercümelelerinde Yöntem Sorunu*, İz Yay., İstanbul 2008, ss. 51-80.
- 4 Aynı sorunun Kur'an'ın batı dillerine yapılmış çevirilerinde de önemli bir boşluk oluşturduğuna ilişkin bir belirleme için ayrıca bk. Rudi Paret, *Kur'an Üzerine Makaleler*, çev.: Ömer Özsoy, Bilgi Vakfı Yay., Ankara 1995, s. 37.

leminin klasik kaynaklarda ele alınış biçimine yer verilmeyecektir. Nitekim klasik tefsir usulü kaynakları bu mesele bağlamında incelendiğinde, mevzûbâhis konunun derinlemesine ele alınmadığı, konunun daha çok fıkıh ve usül kaynaklarında Kur'an'ın farklı bir dile çevirisinin caiz olup olmadığı ve yapılmış çevirisiyle namazda okunup okunamayacağı tartışması bağlamında yer bulduğu görülmektedir.⁵ Hatta tefsir usulünün ana kaynaklarından biri addedilen Zerkeşî'nin (ö: 794/1392) *el-Burhân*'ında konuya tercümenin muciz olamayacağına ilişkin bir açıklama cümlesiyle temas edildiği⁶ görülürken, aynı müellifin fıkıh usulüne ilişkin *el-Bahru'l-Muhît*'inde mevzuyu Kur'an nazımının icazı bağlamında bir mesele olarak derinlemesine tartıştığı tespit edilebilir.⁷ Bununla birlikte tefsir usulüne ilişkin modern dönemde yazılmış bir eser olan ez-Zürkânî'nin (ö: 1367/1948) *Menâhilü'l-İrfân*'ında meselenin özel bir bahiste ve de tercümenin tanım ve sınırlarına da yer verilerek⁸ tartışılmış olmasının, ilgili problemin modern yüzüne delâlet ettiği, bu yüzden Kur'an çevirisiyle ilgili meselelerin klasik kaynaklardan ziyade modern dönemde yazılmış eserlere münhasır kaldığı söylenebilir.

1. Temel Nitelikleri Bağlamında Çevirinin Ana Meseleleri

Çeviri en yalın anlamıyla; farklı dillerin iki dili de bilen bir çevirmen aracılığıyla birbirine aktarılması ya da ayrı dilleri konuşan iki insan arasındaki dil engelini ortadan kaldırmak üzere yapılan dilmaçlık⁹ eylemi olarak tanımlanabilir. Böyle bir iş, her iki dil iyi bilindiğinde ilk bakışta kolay gibi görünebilir. Teknik anlamda düşünüldüğünde ise çeviri sadece bir dilin diğer bir dile değil; bir kültürün diğer bir kültüre, hatta bir dünya görüşünün diğer bir dünya görüşüne aktarımını ifade etmektedir.¹⁰ Bu açıdan çeviri eyleminde tabî bir zorluk söz

5 Konunun bu boyutuna ilişkin nitelikli bir analiz için bk. Kaşif Hamdi Okur, "Temel Fıkıh Kaynaklarına Göre İbadetin Dili", *Dini Araştırmalar*, Ankara 1999, c. 1, sayı: 3, s. 171 vd.

6 İlgili beyan için bk. Muhammed b. Bahâdır b. Abdullah ez-Zerkeşî, *el-Burhân fî ulûmi'l-Kur'ân I-IV*, neşr.: Mustafa Abdu'l-Kadir Atâ, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1988, c. I, s. 360.

7 İlgili tartışma için bk. ez-Zerkeşî, *el-Bahru'l-Muhît fî Usûli'l-Fikh, I-VI*, neşr.: Abdu'l-Kâhir Abdullah el-Ânî, yy., ts., c. I, s. 446-449.

8 İlgili bahis için bk. Muhammed Abdu'l-Azîm ez-Zürkânî, *Menâhilü'l-İrfân fî Ulûmi'l-Kur'ân, I-II*, Dâru'l-Fikr, yy., ts., c. II, s. 107 vd.

9 Orijinal kullanımda "Tilmaç" şeklinde ifade edilen ve daha çok eş zamanlı sözlü bir çeviri eylemini anlatan bu kelimenin tarihi ve diğer dillere de yansımış biçim ve kullanımlarına ilişkin dikkat çekici bir bilgi için bk. Berk, *Çeviribilim Terimcesi*, ss. 15 (4 no'lu dipnot), 101.

10 Akşit Göktürk, *Çeviri: Dillerin Dili*, Yapı Kredi Yay., İstanbul 1994, s. 14-15.

konusudur.¹¹ Aynı zamanda çeviriye ilişkin ana sorunu da işaretleyen bu esaslı zorluk, çeviribilimciler tarafından “her çeviri bir yorumdur”¹² önermesiyle nesnel bir sorun olarak tanımlanmaktadır.¹³ Binaenaleyh bu önermenin ne anlama geldiğinin tartışılması, başka bir ifadeyle bu önermenin ifade ettiği hükmün arka planının irdelenmesi, çevirinin en temel zorluğunun sınırlarının belirginleştirilebilmesi açısından da oldukça iyi bir başlangıç noktası sağlayabilir. Aynı zamanda böyle bir tartışma, çeviri olgusunun temel niteliklerinin üzerinden biçimlendirilebilecek bir düzlemi de çerçeveleyeceğinden, makalenin genel sınırları açısından da ayrıca önem arz etmektedir.

Çevirinin sadece anlamın yabancı bir dilden tanıdık bir dile aktarılması olmadığına ilişkin hüküm,¹⁴ her dilin aslında o dili konuşan insanların kültürü, daha da ötesi dünya görüşü ile var oluşsal ilişkisi üzerinden temellendirilmektedir. Gerçekten de “her dil, belli bir kültürün göstergeler dizgesiyle, belli uzlaşımlar, töreler, davranışlar, değer ölçüleriyle, kısacası somut insan yaşamıyla iç içedir.”¹⁵ Bu arka plan üzerinden düşünüldüğünde ise çeviri, farklı bir kültür evreniyle kayıtlı anlamın yine farklı sınırlarla koşullu bir ortamda yeniden ifade edilmesi olarak tanımlanabilir.¹⁶ Nitekim çevirinin mesela “tersine döndü-

11 Geniş bir değerlendirme için bk. Edmond Cary, *Çeviri Nasıl Yapılmalı?*, çev.: Mete Çamdereli, İnsan Yay., İstanbul 1996, s. 16 vd. Çevirinin bu temel niteliği çerçevesinde hangi kapsam ve sınırlar dahilinde tanımlanabileceğine ilişkin yetkin bir tartışma için bk. Berk, *Çeviribilim Terimcesi*, ss. 17-21, 101; konu bağlamında ayrıca bk. Hacımüftüoğlu, *Kuran Tercümelerinde Yöntem Sorunu*, s. 31 vd.

12 Göktürk, *age*, s. 48; ayrıca bk. Muharrem Tosun, *Çeviri Eleştirisi Kuramının Temelleri*, Sakarya Yayıncılık, Sakarya 2007, s. 175-176; Berk, *Çeviribilim Terimcesi*, s. 45; Salih Akdemir, “Kur’an Çevirilerinde Dikkate Alınmayan Önemli Bir Üslup Özelliği Üzerine”, *İslamiyat*, Ankara 2002, c. 5, sayı: 1, ss. 147,151.

13 Bu zorluk aynı zamanda Hermeneutik’in/Yorumbilgisi’nin varoluşunu sağlayan temel hareket noktasına da tekabül etmektedir. Binaenaleyh, özellikle yorumbilimin bu bağlamdaki önermeleri temelinde çevirinin salt dilbilimsel bir etkinlik olarak değerlendirilebilmesi mümkün gözükmemektedir. Yorumbilim ve temel önermelerine ilişkin geniş bilgi için bk. H.G. Gadamer, “Hermeneutik”, *Hermeneutik (Yorumbilgisi) Üzerine Yazılar*, derleyen ve çev.: Doğan Özlem, Ark Yay., Ankara 1995, s. 11 vd. Hermeneutik kavramının anlam alanına ve bu bağlamda kullanılmasına ilişkin ayrıca bk. Osman Bilen, *Çağdaş Yorumbilim Kuramları, Romantik, Felsefi, Eleştirel Hermeneutik*, Kitabiyat Yay., Ankara 2002, s. 21 vd.

14 Bu hüküm için bk. Göktürk, *age*, s. 14.

15 Göktürk, *age*, s. 15. Herhangi bir dili içinde biçimlendiği kültürel art alanından soyutlayabilmenin imkansızlığı üzerine geniş bir analiz için bk. John C. Condon, *Kelimelerin Büyüklüğü Dünyası*, çev.: Murat Çiftkaya, İnsan Yay., İstanbul 1998, s. 47vd. Konu bağlamında çeviribilimcilerin sürdürdüğü bir tartışma için bk. Yazıcı, *Çeviribilimin Temel Kavram ve Kuramları*, s. 70 vd.

16 Çeviride temel zorluk olarak değerlendirilebilecek bu farklılığın daha detaylı bir temellendirmesi için bk. Bilen, *age*, ss. 31-34.

rülmüş bir halı"¹⁷ ya kıyasen, tıpkı bütün motifleri üzerinde olmasına rağmen güzelliklerinin algılanamaması gibi asla kaynak dildeki anlamı birebir yansıtmayacak bir süreç olarak değerlendirilmesi bu gerçekliğin bir sonucu olarak okunabilir. Keza, bir Afrika kabilesinin dilinde nefis bir ziyafetin başlıca malzemesi olarak değer ifade eden "tarantula"nın farklı bir kültürün dilinde vahşi ve zararlı bir hayvan tanımıyla karşılanıyor olması, her dilin içinde var olduğu kültürel kodlarla sıkı ilişkisinin en yalın anlatımını sunabilecek türden bir örnektir. Yine Japoncadaki anlam ve işaret ettiği eylem açısından birbirinden farklı derecelere sahip on altı çeşit hayır türünün mesela İngilizce gibi tek hayır kullanımı olan bir dile aktarımındaki zorluğu anlatan benzer bir örnek,¹⁸ meselenin teknik anlamdaki imkânını sorgulamayı gerektirecek kadar sınırları belirsiz bir alana gönderme yapmaktadır. Bu zorluğun aşılabilmesine ilişkin ortaya sürülen kuramların; kullanmalık metinler olarak tanımlanan daha çok gündelik dilin hakim olduğu ve insanoğlunun temel ihtiyaçlarına yönelik anlamları ifade eden, başka bir ifadeyle dilin, anlamın aktarılmasında sadece bir araç vasfını taşıdığı teknik metinlerin çevirisinde işlevsellik arz ettiğine dair genel bir kabul söz konusudur. Ancak; aynı kuramların, ifade biçiminin anlama hayat veren kendine özgü dünya ile olabildiğince sıkı ilişki içerisinde sunulduğu yani dilin bir araç olmaktan öte, amaca tekabül ettiği edebî metinlerin çevirisinde ne derece işlevsel olduğu yoğun bir tartışmanın konusudur.¹⁹ Öyle ki, çevirinin zorunlu bir tahrif sürecini işaretlediği yargısı²⁰ dahi bu tartışmanın sınırları üzerinden temellendirilmektedir.

Ne var ki çeviri, zorunlu bir tahrif süreci olarak görülmesinin yanı sıra temel vasıflarından biri iletişim kurmak olan insanoğlu açısından vazgeçilmez bir süreci de işaretlemektedir. Nitekim çeviri aynı zamanda, insanlık tarihi boyunca farklı dilleri konuşan bireylerin, daha da ötesi milletlerin ve devletlerin

17 Tanımlama için bk. Cary, *age*, s. 42; Çevirinin "ne"liğine ilişkin aynı arka plana gönderme yapan benzer bir kıyaslama da şöyledir: "Ekvator ikliminde yetişen narin bir çiçeği farklı bir iklimde yetiştirmeye çalışmak." Bu tanım için bk. Meriç, Cemil, *Bu Ülke*, İletişim Yay., İstanbul 1998, s. 96.

18 Bu örnek ve konu bağlamındaki ilginç yorumu için bk. Condon, *Kelimelerin Büyüklü Dünyası*, s. 47; Walter Porzig, *Dil Denen Mucize*, çev.: Vural Ülkü, TDK. Yay., Ankara 1995, s. 66 vd.

19 Bu tartışmaya ilişkin çeviri kuramlarının özellikle edebî metinlerin çevirisinde pek de yarar sağlayamayacağına ilişkin bir kanaat ve aşamaları için bk. Göktürk, *age*, s. 38 vd. Meselenin çeviribilim bağlamında sürdürülen bir tartışması için ayrıca bk. Yazıcı, *Çeviribilimin Temel Kavram ve Kuramları*, s. 72-75.

20 Bu yargı ve temellendirilmesi için bk. Koç, *agm*, s. 241.

bütün ilişki ve iletişim süreçlerinin olmazsa olmaz belirleyenlerinden biridir.²¹ Bu açıdan belli oranda bir anlam kaymasının (anlam daralmalarının ya da genişlemelerinin) hatta kaybının kaçınılmaz bir sonuç olduğu çeviri eyleminin aynı zamanda insanlık bağlamında vazgeçilemez bir süreci işaretlediği de muhakkaktır. Binaenaleyh çeviriye ilişkin bir tartışmada, zorunlu bir tahrifi içerdiği tespiti ne kadar geçerli ve göz önünde tutulması gereken bir önerme ise çevirinin, iletişimin en temel bileşenlerinden biri olduğu yani insanoğlu açısından zorunlu bir süreci işaretlediği vakası da o kadar belirleyici ve göz önüne alınması gereken bir sınıra tekabül etmektedir.

İşte bu durum; çeviri düzlemine ilişkin temelli bir çelişkiye kaynaklık etmenin yanı sıra, bu çelişki ile çeviri sürecinin zorunluluğu arasındaki uyumu temin edebilecek geçerli bir yöntem arayışına da hareket noktası teşkil etmektedir. Başka bir ifadeyle çeviri düzlemine ilişkin süre giden “yöntem sorunu” tartışması dahi bu somut durum üzerinden biçimlenmektedir. Ne var ki; özellikle edebi yönü ağır basan metinlerin çevirisinde uyulması gereken kesin kuralları tespit etmenin imkânsızlığı belirlemesi,²² çeviriye ilişkin süre giden bu temel tartışma bağlamında ancak uzlaşımsal prensiplerin sağlanabileceği yönünde bir çözüme gönderme yapmaktadır. Binaenaleyh yöntem sorununa dair, nesnel bir takım sınırların tespiti zor görünmektedir.²³ Dolayısıyla bu meyanda, çeviri sürecinin aslında bir yorum sürecine tekabül ettiği²⁴ gerçeğinden hareketle bu sürece en azından farkında olunması gerektiği varsayılan bir takım ilkelere eşlik etmesi gerektiğinden bahsedilebilir.

Geldiğimiz bu nokta itibarıyla; sağlıklı bir çeviri yapılması ve okunması sürecinde -uzlaşımsal nitelikli olsalar da- en azından farkında olunması gerektiği ön görülen temel ilkeler şu şekilde tespit edilebilir:

Her şeyden önce çevirmenin, hem kaynak hem de hedef dilin üslup ve ifade (gramatik) özelliklerine vukufiyeti, sıhhatli bir çeviri yönteminin ön koşulu kabul edilmek durumundadır. Ancak anlamın; kelime ve cümlelerin çok ötesinde bir ilişkiler ağında biçimlendiği gerçeğinden²⁵ hareketle, çevirmenin

21 Benzer bir değerlendirme için bk. Cary, *age*, s. 17; Aydar, *age*, s. 26 vd.

22 Göktürk, *age*, s. 48.

23 Kuram ve uygulama diyalektiği bağlamında çeviribilim açısından bir tartışma için bk. Berk, *Çeviribilim Terimcesi*, s. 64 vd.

24 Meselenin yorumbilim bağlamında bir temellendirilmesi için bk. Bilen, *Çağdaş Yorumbilim Kuramları*, s. 31 vd.

25 Bu belirleme ve temellendirilmesi için bk. Mehmet Rifat, *Homo Semioticus*, Yapı Kredi Yay., İstanbul 1996, s. 9.

ilgili dillerin dilbilgisi özelliklerinin yanı sıra içinde var oldukları sosyo-kültürel ortamın iletişimsel özelliklerine de vakıf olması başka bir ifadeyle anlamı ören ilişkiler ağının farkında olabilecek kadar o anlam evrenlerine aşinalığı (linguistik arka plana vukufiyeti) vazgeçilmez bir sınırı işaretlemektedir. Çevrilecek metin türü ile uygulanacak çeviri yöntemi arasındaki özel ilişkinin²⁶ kurulabilmesine imkan sağlayacak bilgi birikiminin yanı sıra, eğer kaynak dildeki metin kendine özgü bir teknik uzmanlığı gerektiriyorsa bu yetiye de sahip olunması ayrıca önem arz etmektedir. Çünkü dil ve içerik özellikleri birbirinden farklı metinlerin çevirilerinde aynı yöntem ve aynı bilgi düzeyinin, metinlerde kullanılan dilin işlevi ve mantığı bağlamında yeterli görülebilmesi mümkün değildir.²⁷ Ayrıca metin türünün geleneği her yönüyle göz önünde tutulabilirse, hangi metinlerin iletişimsel yöntemle başka bir ifadeyle mesajın aktarılması amacına matuf bir biçimde çevrilebileceği, buna karşılık hangi metinlerin dilsel biçimine ağırlık verilerek çevrilmesi gerektiği daha kolay kararlaştırılabilecektir.²⁸

Farkında olunması gereken en belirgin sınırlardan biri de, yukarıda sayılan bütün hususiyetlerin sağlanmasına rağmen özellikle edebi içerikli metinlerin çevirisinin, orijinalinin yerine geçemeyeceği başka bir ifadeyle tıpkısıyla çevrilemeyeceği gerçeğidir.²⁹ Bu durumda özellikle edebi yönü ağır basan metinlerin çevirisinde ancak özgün metnin içeriğindeki somut bilginin aktarılabilceği,³⁰ binaenaleyh bunun ötesine geçen "nesnelci" bir iddianın ve eylemin en azından "her çeviri bir yorumdur" önermesinin sınırlarını ihlal edeceği açıktır.³¹

2. Kur'an Çevirisinde Yöntem Sorunu

Kur'an; "kendi ifadeleri temelinde Allah katından rahmet, hidayet kılavuzu ve müjdeleyici olarak gönderilmiş bulunan; ilahilik özelliğini teyid eden ve ortaya konan delil ve emarelerin de gösterdiği üzere kuşku uyandıran eksiklik ve yetersizliklerden uzak; bir beşerin, bir düşünürün, çok duyarlı ve hayal hanesi

26 Bu özel ilişkinin aşamaları için bk. Göktürk, *age*, s. 18.

27 Göktürk, *age*, s. 19.

28 Göktürk, *age*, s. 35. Konu bağlamında benzer belirlemeler için ayrıca bk. Cary, *age*, s. 33.

29 Göktürk, *age*, s. 42. Meselenin çeviribilim açısından eşdeğerlilik kavramı bağlamında süregelen bir tartışması için ayrıca bk. Yazıcı, *Çeviribilimin Temel Kavram ve Kuramları*, s. 105 vd.

30 Göktürk, *age*, s. 42.

31 Bu önermenin özellikle de Kur'an çevirisi bağlamındaki geçerliliğine ilişkin bir temellendirme için bk. Mustafa Öztürk, *Kur'an-ı Kerim Meali, Anlam ve Yorum Merkezli Çeviri*, Otto Yay., Ankara 2008, ss. 8-9.

zengin bir bireyin sözü olmayıp, herhangi bir ruhani güce de isnat edilemeyecek berraklıkta ve nitelikte rabbani olan, insanlara ulaştırılmış ilahi bir belge ve istekler mecmuudur.”³²

Böyle bir tanımlama; Kur’an’a inanan bir aklın bakış açısında ifadesini bulmuş, dolayısıyla da haddinden fazla öznellik içerdiği kaygısıyla inanmayanlar açısından tartışmaya açık kabul edilse bile ³³ Kur’an’ın; en azından dünyanın ondört asırlık tarihine mal olmuş ve hala varlık sahnesindeki yerini koruyan bir kültürün, Müslüman kültürünün asli ögesi hatta “kurucu metni”³⁴ olduğu reddedilemez bir olgudur.³⁵ Ayrıca Kur’an metninin Arap dili açısından taklit edilemez bir niteliğe sahip oluşu, başka bir ifadeyle Arap Dili ve Edebiyatı açısından erişilemez bir zirveyi teşkil ettiği³⁶ gerçeği de bu olgunun konu bağlamındaki en belirgin yönlerinden birini ifade etmektedir.³⁷ Binaenaleyh, Kur’an’ın başka bir dile nazmı ve üslubuyla eşdeğer bir çevirisini yapabilmenin imkanı/imkansızlığı meselesi³⁸ hem çevirmeni, hem de çeviri okuyucusunu sınırlandırması gereken temel çerçeve olarak belirlenebilir. ³⁹

Ne var ki yine bizzat Kur’an, kendisinin bütün insanlar için “en doğruya götüren bir rehber ve bir hidayet kılavuzu” olduğunu ısrarla vurgular.⁴⁰ Binae-

32 Sadık Kılıç, *İslam’da Sembolik Dil*, İnsan Yay., İstanbul 1995, s. 27.

33 “Tartışmaya açık” belirlemesi özellikle müsteşriklerin/oryantalistlerin hem Kur’an’a hem de Müslüman dünya görüşüne yönelik bakış açılarına belirgin bir perspektif olarak yansıyan ve genel anlamda İslam’a karşıtlığın biçimlendirdiği Kur’an’ın ilahiliğine ilişkin öznel şüphelerini içeren tanımlarına işaret etmek üzere kullanılmıştır. Oryantalist söylemin Kur’an’a ve Müslümanlara yönelik bakış açısı ve geniş bir değerlendirmesi için bk. Başkan, *age*, s. 157 vd.

34 “Kurucu Metin” ifadesi ve anlam alanı için bk. Muhammed Arkoun, *Tarih, Felsefe, Siyaset Üzerine Konuşmalar*, çev.: Yasin Aktay, Cemalettin Erdemci, Vadi Yay., Ankara 2000, s. 13 vd.

35 Bu değerlendirme ve referansları için bk. Başkan, *age*, s. 7 vd.; benzer bir temellendirme için ayrıca bk. Esed, Muhammed, *Kur’an Mesajı Meal-Tefsir*, çev.: Cahit Koytak, Ahmet Ertürk, İşaret Yay., İstanbul 1997, Önsöz, XXI-XXII.

36 Benzer bir değerlendirme için bk. Emin, el-Hûli, *Kur’an Tefsirinde Yeni Bir Metod*, çev.: Mevlüt Güngör, Kur’an Kitaplığı Yay., İstanbul 1995, s. 68 vd.; ayrıca bk. Esed, *age*, s. XXII vd.; Koç, agm, s. 246.

37 Kur’an’a ilişkin bu niteleme ve temellendirmesi için ayrıca bk. Fazlurrahman, “Kur’an’ın Başka Dillere Çevrilmesi”, *İslâmî Yenilenme Makaleler II*, derleyen ve çev.: Adil Çiftçi, Ankara Okulu Yay., Ankara 1999, ss. 35-36.

38 Benzer bir değerlendirme için bk. Öztürk, *Kur’an-ı Kerim Meali*, s. 8; Koç, agm, s. 246.

39 Konu bağlamında benzer bir çerçeve ve analiz için bk. Turan Koç, “Kur’an Dili Açısından Söz-Anlam İlişkisi”, *Kur’an ve Dil Dilbilim ve Hermenötik Sempozyumu*, Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fak., Van 2001, s. 28 vd. Bu ana önermenin meselenin sınırlarını ne derece belirlediğine ilişkin eleştirel bir tutum için ayrıca bk. Osman Bilen, “Tercüme ve Meal Farklı mı?: ‘Kur’an Meali’ Kavramı Üzerine”, *Kur’an Mealleri Sempozyumu*, DİB. Yay., Ankara 2007, c. I, s. 175 vd.

40 Mesela bk. Kur’an, 7/158; 17/9; 81/27 vb.

naleyh diğer sebepler bir yana, en azından Kur'an'ın bu iddiasının "geçerliliğini sorgulamak"⁴¹ için dahi okunup-anlaşılması başka bir ifadeyle "çevrilmesi" şart görünmektedir. Bu durum, Arapça oluşu gerçeğiyle birlikte düşünüldüğünde ise Kur'an'ın en azından anlaşılabilmesi bağlamında diğer dillere de tercüme edilmesinin gerekliliği, başka bir ifadeyle Kur'an çevirisinin de zorunlu bir süreci işaretlediği kendiliğinden açığa çıkmaktadır. Nitekim yaklaşık on dört asra yayılmış sayısız Kur'an'ı anlamlandırma çabası da bu zorunluluğun bir sonucu olarak algılanabilir. Ancak daha önce de ifade edildiği üzere eğer çeviri; farklı bir dildeki bir metnin anlaşılabilmesinin temel düzeyi olarak tanımlanabilecek bir süreci ifade ediyorsa⁴² (buna Kur'an çevirisi de dahil) ve bu süreçte biraz olsun başarı ihtimalinden söz edilecekse, bu zorunluluğun ister istemez bir takım temel ilkelerle sınırlandırılması da aynı derecede kaçınılmaz görünmektedir.⁴³

Bu temel çerçeve bağlamında Kur'an Çevirisinde Yöntem Sorunu'nu tartışabilmek için öncelikle yukarıda belirlediğimiz temel ilkeler eşliğinde Kur'an'ın nasıl bir çeviri "nesnesi" olduğunu tespit etmek gerekmektedir.⁴⁴ Kur'an'ın nasıl bir çeviri nesnesi olduğunun kararını verebilmek ise ancak; Kur'an ve Tefsir tarihinin en önemli ve tartışmalı meselelerini kuşatan Kur'an'ın nüzul ve metinleşme tarihinin inceden inceye araştırılıp soruşturulmasıyla mümkün görünmektedir. Ne var ki –ehlince malum olduğu üzere- böyle bir soruşturma, çevirmen için oldukça meşakkatli ve uzun soluklu bir araştırma safhasını icbar edecektir. Başka bir ifadeyle; belli ilkelere sadık kalmak suretiyle, Kur'an'ı baş-

41 Bu ifade evvel emirde inanmayanlar açısından değerlendirilmesi gereken ve Kur'an'ın "Muhammed'in sözü"nden ibaret olduğunu iddia eden oryantalist bakış açısına bir gönderme niteliği taşımaktadır. Bu bakış açısının genel karakteri için bk. İsmail Cerrahoğlu, "Oryantalizm ve Batı'da Kur'an ve Kur'an Üzerine Araştırmalar", *A.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Ankara 1989, c. XXXI, s. 95 vd.; Mehmet Paçacı, "Oryantalizm ve Çağdaş İslamcı Söylem", *İslâmiyât*, Ankara 2001, c. 4, sayı: 4, s. 92 vd.; ayrıca bk. Başkan *age*, s. 159 vd.

42 Çeviriye yüklenen bir yorum süreci yargısı ve benzer bir değerlendirme için bk. Bilen, *age*, ss. 22-23.

43 Yorum evreninin sınırsızlığı ve özneliği bağlamında aksi bir durumun sonuçlarını bir takım örnekler üzerinden analiz eden Özsoy, böyle bir yaklaşım tarzını "çağdaş Kur'an(lar) üretimi" kavramı temelinde analiz ederken bir takım temel sınırlara riayet edilmediği takdirde anlama, yorumlama ve dahi çeviri süreçlerinin anlam daralması ve genişlemesi çerçevesinde çevirinin doğasına içkin olan zorunlu tahrif sınırını aşıp Kur'anı özgün anlam evreninden bütünüyle uzaklaştıran ve sırf içinde yaşanan tarihi ufkun gerekleri bağlamında yeniden anlamlandırma gibi uç bir üretime dönüşeceği tezini ileri sürmektedir. Bk. Ömer Özsoy, "Çağdaş Kur'anlar Üretimi Üzerine-Karı Dövme Olgusu Bağlamında 4. Nisa, 34 Örneği-", *İslâmiyât*, Ankara 2002, c. 5, sayı: 1, ss. 112-114, 116 vd.

44 Aynı gerekliliğin benzer bir vurgusu için ayrıca bk. Özsoy, *agm*, s. 260.

ka bir dile çevirme eylemi, Kur'an ve Tefsir tarihine ilişkin oldukça detaylı bir ön araştırma safhasından sonra mümkün görünmektedir. Nitekim Kur'an'ın ayetlerinden "Muhammed'in münferit sözleri"⁴⁵ olarak bahsedebilecek kadar İslam kültüründen uzak olan Alman müsteşrik Paret'in bile bu ön çalışmanın önemine ve bunun gerekliliğine ilişkin konu bağlamındaki ikrarı,⁴⁶ meselenin önemine dair oldukça manidar ve ders verici niteliktedir. Binaenaleyh böyle bir ön çalışma yapmamış bir çevirmenin kaynak dili teşkil eden Arap dilini akademik kriterlere göre iyi biliyor olması bile, -Paret'in ifadesiyle söylenecek olursa- en azından "biraz olsun başarı ihtimalinden bahsedilebilme" imkânını oldukça sınırlandıracak önemli bir eksiklik olarak gözükmektedir. Çünkü böyle bir eksiklik; Kur'anı diğer metinlerden ayıran asıl farklılığını teşkil eden, Kur'an dilinin ilk vahyedildiği toplumun muhayyile ve tasavvur kalıplarını, kültür ve gelenek kodlarını sadece yansıtan değil aynı zamanda kökünden değiştiren -ve bunu yaklaşık on dört asırdır sürdüren- karakterini dikkate almak gibi, sağlıklı çeviri sürecinde vazgeçilmez bir temeli atlamak⁴⁷ anlamına gelir ki; Esed'in de haklı olarak vurguladığı üzere, bu temel atlanarak yapılan bir çevirinin, Kur'an'ın anlam dünyasından olabildiğince uzak cılız bir "yankıdan" ibaret kalacağı sonucu kaçınılmaz görünmektedir.⁴⁸ Sözelimi *Türkçe Kur'an-ı Kerim*⁴⁹ ismiyle basılan çevirisinin önsözünde de beyan ettiği üzere sözde, Kur'an'ı "aynen tercüme ve Türkçe söyleyişle mananın harfiyen muhafazasına" gayret ettiğini açıkça ifade eden⁵⁰ Cemil Said'in Nisâ Suresi 24. Ayet-i Kerime' sine uygun gördüğü çeviri, ilgili ayetin anlamını bütünüyle çarpıtan bir içeriğe sahiptir. Nitekim çevirmen; ayetin nikâhlanılması haram olanları saydığı bölümünün hemen akabinde bir istisna edatıyla müminlerin geçmişte bu

45 İfade için bk. Paret, *age*, s. 38.

46 Paret'in konu bağlamındaki örnek ifadelerinden biri "... Ben tamamen farkındayım ki, (Kur'an'ı) tercümeyle kalkışırken biraz olsun başarı ihtimalinden söz edebilmek için; lügat, nahiv, uslub ve muhteva bakımından epey bir ön çalışma yapmış olmak gerekir. Bu konuda, Josef Horovitz gibi titiz bir Kur'an bilim uzmanının bile, kendisinin bu şartları henüz havi olmadığı kanaatinde olması düşündürücüdür." İfadeler için bk. Paret, *age*, s. 40.

47 Değerlendirmeler için bk. Esed, *age*, (Çevirenin Önsözü) s. XIV; ayrıca bk. Salih Akdemir, "Giriş", *Son Çağrı Kur'an*, Ankara Okulu Yay., Ankara 2004, s. XXIII vd.

48 Esed, "Önsöz", *age*, s. XXII-XXIV.

49 Mütercimi her ne kadar önsözünde gerekli ilmî kifayete sahip olduğunu ima eden bir üslup kullanmanın ve çevirisini Kur'an'ın Arapçasından ve müteaddit Türkçe Tefsirlerden tetabbü yoluyla hazırladığını beyan etmiş olsa da Arapça bile bilmediği, eserin de Fransızca bir Kur'an çevirisinin kötü bir kopyası olduğu yönündeki tespiti için bk. Cündioğlu, "Matbû Türkçe Kur'an Çevirileri ve Kur'an Çevirilerinde Yöntem Sorunu", s. 186.

50 Cemil Said, *Türkçe Kur'an-ı Kerim*, yy., ts., ss. 4-5.

haramlığa muğâyir olan evliliklerinden sorumlu tutulmayacağını beyan eden kısmını “lâkin bir emr-i vakî olmuş ise Allah gafurdur, rahimdir”⁵¹ şeklinde çevirmek suretiyle ayetin kastedtiği anlamını adeta ters yüz etmiştir. Kezâ “Bilgisayar çağının insanı için” bütünüyle modern bilim ve tekniğin önermelerinden hareketle bilgi çağının insanının onulmaz inanç yaralarına neşter olacak bir meal hazırladığını beyan eden Salih Parlak’ın,⁵² el-Adiyât suresinin ilk ayetlerine ilişkin şu ilginç çevirilerini, kastedilen eksikliğin açık bir yansıması ve örneği olarak takdim etmek mümkündür:

1. Gaz püskürtüp tepkili itiş prensibiyle çalışan roket motorlara...
2. Yanma odasındaki basınçla tepkime gösterip ateşleyenlere...
3. Yıldız ışığı yormuşçasına saldıran o ışın silahlarına andolsun...”⁵³

Binaenaleyh buraya kadar sürdürülen tespitlerin, “Kur’an nasıl bir çeviri nesnesidir?” temel sorusuna cevap verebilme imkanını oldukça sınırlandırdığı ortadadır. Bu aşamada daha önceki araştırmaların sonuçları üzerinden yüzeysel sayılabilecek bir sorgulama neticesinde dahi; Kur’an’ın, sonradan mushaf halini almış olsa bile “bilimsel anlamda (yani bu günkü metin tanımlarına göre) bir metindir” yargısının muhatabı olmadığı⁵⁴ açıkça görülebilir. Nitekim hayatlarının büyük bölümünü en azından belli ilkelere sadık kalarak hazırlamaya çalıştıkları Kur’an çevirilerine adanmış gerek Müslüman gerekse gayri Müslim araştırmacıların ortak kanaatine göre de⁵⁵ Kur’an’ın, bilinen metin kriterleriyle değerlendirilemeyecek özelliklere sahip olduğu gerçeği, başka bir ifadeyle uzun soluklu bir araştırma neticesinde tespit edilebilecek sadece O’na özgü nitelikleri göz önüne alınmadığı müddetçe başarı ihtimali söz konusu değildir. Buraya kadar temele aldığımız önermelerden hareketle Kur’an çevirisinde yöntem sorununu tartışmaya başladığımız andan itibaren sürekli karşımızda duran asıl soru “Kur’an nasıl bir çeviri nesnesidir?”i cevaplayabilmenin, geniş bir çalışmanın konusu olabilecek niteliği kolayca fark edilebilir. Binaenaleyh bu-

51 İlgili çeviri için bk. Cemil Said, *Türkçe Kur’ân-ı Kerîm*, s. 96.

52 Salih Parlak, *Bilgi Toplumuna Doğru Kur’ân-ı Kerîm Meal-Tefsiri*, 2001 Yay., İstanbul 2001, s. I.

53 Parlak, *age*, s. 1224.

54 Bu değerlendirme ve temellendirilmesi için bk. Özsoy, *agm*, s. 260 vd.

55 Mesala bk. Esed, *age*, s. XXII vd.; Paret, *age*, s. 40-41; Süleyman Ateş, *Kur’an’ı Kerim ve Yüce Meali*, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul, ts., Önsöz (Tercüme Ne Demektir? Kısmı); ayrıca bk. Ateş, *age*, aynı yerden naklen, Fransızca bir Kur’an çevirisi yapan Edouard Montent ve Kur’an’ın meşhur İngilizce çevirisinin çevirmeni M. Marmaduke Pickthall’ın konu bağlamındaki ifadeleri. M. Marmaduke Pickthall’ın özgün ifadeleri ayrıca için bk. Muhammad Marmaduke Pickthall, *The Meaning of The Glorious Qur’ân*, Araştırma Yay., Ankara 2005, s. 11.

nun farkında olarak girişte de belirlediğimiz üzere bu konuya ilişkin bir makalenin işlevinin, meselenin oldukça derin boyutlarına sadece dikkat çekmekle yetinen, başka bir ifadeyle muhataplarını bilgilendirmekten ibaret bir düzey içermesi de doğal karşılanmalıdır. Netice itibarıyla makalenin ana amacı olarak belirlenen bu işleve de uygun olarak, şu ana kadar belirlenen temel ilkelere riayet ettikleri, akademik yargılarla tescillenmiş farklı dillerdeki bir kaç çevirinin genel özelliklerine atfen şu şekilde bir son değerlendirme çerçevesi çizilebilir.

Her çeviri, -Kur'an çevirisi de olsa- son tahlilde bir yorum sürecidir. Buna paralel olarak geniş ölçekte gerek çevirmenin gerekse okuyucunun bu yargının ne anlam ifade ettiğini takdir edebilmesi ve bu anlamı içtenlikle benimsemesi - gerek çeviri gerekse çeviriyi okuma eylemleri bağlamında- sonraki aşamaların selameti açısından kesin bir belirleyen konumunda gözükmektedir. Çevirmeni sınırlandırması gereken kifâyet düzeyinin ise; Kur'an'ı herhangi bir dile çevirme eyleminin kat'î surette; genel olarak İslam düşünce tarihi, özel olarak da başta Arap dili ve edebiyatı olmak üzere Kur'an ve Tefsir tarihi alanlarında ancak uzun yıllar neticesinde kazanılabilecek üst düzey bir uzmanlığa râm olduğu aşıkardır. Bunun yanı sıra, amaç dilin de (Kur'an'ın çevirisinin yapılacağı dilin) ilahi mesajlarının çağrıştırdığı anlamı, iletişimini sağladığı kendi dünyasında en azından gramatik ve linguistik⁵⁶ kurallarına sadık, etkili bir üslupla yeniden canlandırabilecek derecede iyi bilinmesi, ihmal edilemeyecek kadar önemli bir hususiyet olarak gözükmektedir.

Nitekim bu ön şartlara vakıf çevirmenlerin meallerindeki; çeviriye verilen isimden, bir takım ayetlerin muhtemel anlamlarından tercih ettiklerine istinaden "niye bu anlamın tercih edildiği?" ni referanslarıyla birlikte sorgulama imkanını sağlayan dipnot düzeyindeki temellendirme kaygısına varıncaya kadar, birçok çeviride eserine bile rastlanmayan olumlu özellikleri fark etmemek mümkün değildir. Mesela Fazlurrahman'ın da isabetle tespit ettiği üzere;⁵⁷ çevirinin bir yorum olduğunun farkında olarak A.J. Arbery'in ve Muhammad Marmaduke Pickthall'ın İngilizceye kazandırdıkları Kur'an çevirilerine *The Koran Interpreted (Yorumlanmış Kur'an)* ve *The Meaning of The Glorious Qur'an: An*

56 Dilin örgütlenme biçimini ya da sistemini ifade eden bu terimin anlam alanına ilişkin bir analiz için bk. Hüsamettin Arslan, *Epistemik Cemaat*, s. 26 vd. Terimin anlamına ilişkin Kur'an dili bağlamında özgün bir tartışma için ayrıca bk. Toshihiko Izutsu, *Kur'an'da Dini ve Ahlaki Kavramlar*, çev.: Selahattin Ayaz, Pınar Yay., İstanbul, ts., s. 18 vd.

57 Bu tespit ve değerlendirmesi için bk. Fazlurrahman, *agm*, ss. 38-39.

Explanatory Translation (Yüce Kur'an'ın Anlamı: Açıklamalı Bir Çeviri) şeklinde bir isim vermeleri,⁵⁸ keza Muhammed Esed'in "Kur'an'ın Mesajı",⁵⁹ Merhum Hasan Basri Çantay'ın (ö: 1964) *Kur'an'ı Hakim ve Meal-i Kerim*,⁶⁰ Süleyman Ateşin, *Kur'an'ı Kerim ve Yüce Meali*, yine Merhum Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır'ın (ö: 1942) meal kavramının anlam sınırını da belirlediği tefsirine yazdığı mukaddimesindeki oldukça yetkin temellendirmesi⁶¹ bu farkındalığın temel göstergesi olarak algılanmalıdır. Sayılan bu çeviriler üzerinde yapılacak yüzeysel bir incelemeyle bile söz konusu çevirilerin isimlerine dahi yansıyan bu ortak hassasiyetin neredeyse yine hepsinde ortak olan bir ömürlük araştırma ve inceleme sürecinin semeresi olduğu görülebilir. Ne var ki bu inceliğin tersine yapılmış birçok çeviriye de "Kur'an", "Yüce Kur'an", "Kur'an'ın Türkçesi", "Türkçe Kur'an" vb. gibi oldukça iddialı sayılabilecek başlıkların verildiği de bir vaktadır.⁶²

Sonuç

Buraya kadar yer verilen önerme ve tespitlerden hareketle; özellikle okuyucu düzlemine hitap ederek söyleyecek olursak; evvel emirde bir Kur'an çevirisinin başlığından, önsözündeki Kur'an çevirisinden ne anladığına ilişkin açıklamalarına, oradan da tercih edilen anlamın referanslarıyla birlikte niye tercih edildiğine dair temellendirmenin olup olmadığına varıncaya kadar kısa bir incelemenin bile, o çeviri hakkında yeterince fikir verebileceğini salık vermek mümkündür. Haddi zatında yorum gibi kesin sınırları tespit etme imkanının oldukça belirsizleştiği bir alana gönderme yapan bir eylemle, bütün insanlara doğru yolu göstermek üzere inzal edilmiş son ilahi mesajlar bütününe ihtiva eden

58 Bk. Fazlurrahman, agm, s. 39.

59 Mealin özgün ismi *The Messaga of The Qur'an* dır. Bk. Muhammad Asad, *The Messaga of The Qur'an*, Dâr al-Andalus, Gibraltar 1980.

60 Hasan Basri Çantay, *Kur'an'ı Hakim ve Meal-i Kerim, I-III*, Elif Ofset, İstanbul 1979.

61 Konu açısından oldukça belirleyici ve yeterli bir tartışmayı ve temellendirmeyi içerdiğini düşündüğümüz Türkçe Kur'an Tefsiri ve Meal literatürü içerisinde de tartışılmaz bir yeri olan Elmalılı Hamdi Yazır'ın kastedilen temellendirmesi için bk. Yazır, "Mukaddime", *Hak Dini Kur'an Dili, I-X*, Eser Neşr., İstanbul 1979. "Meal" teriminin anlam sınırlarını ve hangi mefhumu ifade etmek üzere kullanıldığını açıkça temellendiren bu bakış açısının yanı sıra mevzubahis terimle ifşa edilen epistemik tavrın aslında yapılan işin özneliğini perdelemeye dönük bir bilinçli kullanıma tekabül ettiği yönündeki bir analiz için ayrıca bk. Osman Bilen, "Tercüme ve Meâl Farklı mı?: Kur'an Meali Kavramı Üzerine Bir Çözümleme", *Kur'an Mealleri Sempozyumu*, DİB Yay., Ankara 2007, c. I, s. 175 vd.

62 Bu isimlendirmeleri taşıyan çeviri örnekleri ve değerlendirmesi için mesela bk. Cündioğlu, agm, s. 159 vd.

Yüce Kur'an'ın birleştiği insani bir ufku ifade eden Kur'an çevirisi olgusu, hem ilmî hem de ahlaki anlamda büyük titizliği gerektiren oldukça hassas kriterlerin yön vermesi gereken bir eylem olarak algılanmak durumundadır. Neticede yapılan eylem olumlu ya da olumsuz bir şekilde yönlendirecek en önemli etken de bu algının hassasiyeti ve niteliği olarak görünmektedir. İlmi ve ahlaki bir hassasiyetin şekillendirdiği bir yönelimin ise; mümkün olduğunca dillendirmeye çalıştığımız gerek bilimsel bir açıdan çeviri eylemini inceleyen çeviribilimcilerin tespit ettikleri olmazsa olmaz hususiyetleri, gerekse bir ömür Kur'an üzerine çalıştıktan sonra Kur'an çevirisi eylemini şeksiz şüphesiz sadık kalmakla yükümlü tuttukları bir takım temel ilkeleri dikkate almaması düşünülemez. Buraya kadar ele alınan hususlardan hareketle; her Kur'an çevirisinin son tahlilde bir yorum olduğu, binaenaleyh her hangi bir Kur'an çevirisi üzerinden dini bir hükmün ikame edilemeyeceği, özellikle de son dönemlerde ülkemizde beliren, meal üzerinden bir din anlayışını salık vermenin son derece problemli bir eğilime kapı aralayacağı açıklıkla söylenebilir.

Kaynakça

- Akdemir, Salih, Cumhuriyet Dönemi Kur'an Tercümeleleri (Eleştirel Bir Yaklaşım), Akid Yay., Ankara 1989.
- , "Kur'an Çevirilerinde Dikkate Alınmayan Önemli Bir Üslup Özelliği Üzerine", *İslamiyat*, Ankara 2002 c. 5, sayı: 1.
- , *Son Çağrı Kur'an*, Ankara Okulu Yay., Ankara 2004.
- Altuntaş, Halil, *Kur'an'ın Tercümesi ve Tercüme İle Namaz*, TDV Yay., Ankara 1998.
- Arkoun, Muhammed, *Tarih, Felsefe, Siyaset Üzerine Konuşmalar*, çev.: Yasin Aktay, Cemalettin Erdemci, Vadi Yay., Ankara 2000.
- Arslan, Hüsamettin, *Epistemik Cemaat*, Paradigma Yay., İstanbul 1992.
- Asad, Muhammad, *The Messaga of The Qur'an*, Dâr al-Andalus, Gibraltar 1980.
- Ateş, Süleyman, *Kur'an'ı Kerim ve Yüce Meali*, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul ts.
- Aydar, Hidayet, *Kur'an'ı Kerim'in Tercümesi Meselesi*, Bileşik Yay., İstanbul 1998.
- Başkan, Ömer, *Kur'an Yorumunun Politik Bağlamı-Mevdudi Örneği*, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2004.
- Berk, Özlem, *Kuramlar Işığında Açıklamalı Çeviribilim Terimcesi*, Multilingual Yay., İstanbul 2005.
- Bilen, Osman, *Çağdaş Yorum Bilim Kuramları, Romantik, Felsefi, Eleştirel Hermeneutik*, Kitabiyat Yay., Ankara 2002.
- , "Tercüme ve Meal Farklı mı?: 'Kur'an Meali' Kavramı Üzerine", *Kur'an Mealleri Sempozyumu I-II*, DİB Yay., Ankara 2007.
- Cary, Edmond, *Çeviri Nasıl Yapılmalı?*, çev.: Mete Çamdereli, İnsan Yay., İstanbul 1996.
- Cerrahoğlu, İsmail, "Oryantalizm ve Batı'da Kur'an ve Kur'an Üzerine Araştırmalar", *A.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Ankara 1989, c. XXXI.
- Condon, John C., *Kelimelerin Büyülü Dünyası*, çev.: Murat Çiftkaya, İnsan Yay., İstanbul 1995.
- Cündioğlu, Düccane, "Matbû Türkçe Kur'an Çevirileri ve Kur'an Çevirilerinde Yöntem Sorunu", *II. Kur'an Sempozyumu*, Bilgi Vakfı Yay., Ankara 1995.
- Çantay, Hasan Basri, *Kur'an'ı Hakim ve Meal-i Kerim, I-III*, Elif Ofset, İstanbul 1979.

- el-Hûlî, Emin, *Kur'an Tefsirinde Yeni Bir Metod*, çev. Mevlüt Güngör, Kur'an Kitaplığı Yay., İstanbul 1995.
- Esed, Muhammed, *Kur'an Mesajı Meal-Tefsir*, çev.: Cahit Koytak, Ahmet Ertürk, İşaret Yay., İstanbul 1997.
- Fazlurrahman, "Kur'an'ın Başka Dillere Çevrilmesi", *İslâmî Yenilenme Makaleler II*, derleyen ve çev.: Adil Çiftçi, Ankara Okulu Yay., Ankara 1999.
- Gadamer, H.G., "Hermeneutik", *Hermeneutik (Yorumbilgisi) Üzerine Yazılar*, der., ve çev.: Doğan, Özlem, Ark Yay., Ankara 1995.
- Göktürk, Akşit, *Çeviri: Dillerin Dili*, Yapı Kredi Yay., İstanbul 1994.
- Hacimüftüoğlu, Halil, *Kuran Tercümelelerinde Yöntem Sorunu*, İz Yay., İstanbul 2008.
- Izutsu, Toshihiko, *Kur'an'da Dini ve Ahlaki Kavramlar*, çev. Selahattin Ayaz, Pınar Yay., İstanbul, ts.
- Kılıç, Sadık, *İslamda Sembolik Dil*, İnsan Yay., İstanbul 1995.
- Koç, Turan, "Çeviri ve Kur'an'ın Türkçe Çevirileri", *II. Kur'an Sempozyumu*, Bilgi Vakfı Yay., Ankara 1995.
- , "Kur'an Dili Açısından Söz-Anlam İlişkisi", *Kur'an ve Dil Dilbilim ve Hermenötik Sempozyumu*, Yüzyüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Van 2001.
- Kurultay, Turgay, "Çeviriye Bilimsel Bakış ve Türkiye'deki Gelişmeler", *Litera: Batı Edebiyatları Dergisi*, Özel Sayı, İstanbul 2000, c. 14.
- Meriç, Cemil, *Bu Ülke*, İletişim Yay., İstanbul 1998.
- Okur, Kaşif Hamdi, "Temel Fıkıh Kaynaklarına Göre İbadetin Dili", *Dini Araştırmalar*, Ankara 1999, c. 1, sayı: 3.
- Özsoy, Ömer, "Çeviri Kuramı Açısından Kur'an Çevirisi", *II. Kur'an Sempozyumu*, Bilgi Vakfı Yay., Ankara 1995.
- , "Çağdaş Kur'anlar Üretimi Üzerine-Karı Dövme Olgusu Bağlamında 4. Nisa, 34 Örneği-", *İslâmiyât*, Ankara 2002, c. 5, sayı: 1.
- Öztürk, Mustafa, *Kur'an-ı Kerim Mealî, Anlam ve Yorum Merkezli Çeviri*, Otto Yay., Ankara 2008.
- Paçacı, Mehmet, "Oryantalizm ve Çağdaş İslamcı Söylem", *İslâmiyât*, Ankara 2001, c.4, sayı: 4.
- Paret, Rudi, *Kur'an Üzerine Makaleler*, çev. Ömer Özsoy, Bilgi Vakfı Yay., Ankara 1995.
- Parlak, Salih, *Bilgi Toplumuna Doğru Kur'an-ı Kerim Meal-Tefsiri*, 2001 Yay., İstanbul 2001.
- Pickthall, Muhammad Marmaduke, *The Meaning of The Glorious Qur'ân*, Araştırma Yay., Ankara 2005.
- Porzig, Walter, *Dil Denen Mucize*, çev.: Vural Ülkü, TDK. Yay., Ankara 1995.
- Rifat, Mehmet, *Homo Semioticus*, Yapı Kredi Yay., İstanbul 1996.
- Said, Cemil, *Türkçe Kur'an-ı Kerim*, yy., ts.
- Tosun Muharrem, *Çeviri Eleştirisi Kuramının Temelleri*, Sakarya Yayıncılık, Sakarya 2007
- ez-Zerkeşi, Muhammed b. Bahâdır b. Abdullah *el-Burhân fî ulûmi'l-Kur'ân I-IV*, neşr.: Mustafa Abdu'l-Kadir Atâ, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1988.
- , *el-Bahrü'l-Muhît fî Usûli'l-Fıkh, I-VI*, neşr.: Abdu'l-Kâhir Abdullah el-Ânî, yy., ts.
- ez-Zürkânî, Muhammed Abdu'l-Azîm, *Menâhilü'l-İrfân fî Ulûmi'l-Kur'ân, I-II*, Dâru'l-Fikr, yy., ts.
- Yazır, Elmalılı Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili, I-X*, Eser Neşriyat, İstanbul 1979.
- Yıldız, Şerife, "Çeviride Eşdeğerlik ve Çeviri Kuramları Bağlamında Karşılaştırmalı Bir Çalışma", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Konya 2004, sayı: 12.
- Yazıcı, Mine, *Çeviribilimin Temel Kavram ve Kuramları*, Multilingual Yay., İstanbul 2005.